

ზაზა ქარჩავა

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა
და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი*

*ძველი ქვეყნების ისტორიის განყოფილების
მეცნიერ-თანამშრომელი*

თსუ, სიძველეთმცოდნეობის მაგისტრი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოქტორანტი

მსოფლიოს ისტორიის პირველი ქართული სახელმძღვანელო და მონტობანის ქართველ კათოლიკეთა კონგრეგაცია

სტატიის მთავარ თემას წარმოადგენს 1877 წელს საფრანგეთში, კერძოდ, ქალაქ მონტობანის მონასტრის ქართველი კათოლიკე ბერების მიერ გამოცემული მსოფლიოს ისტორიის პირველი ქართული სახელმძღვანელო. სახელმძღვანელოების კვლევა მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც მათში ყველაზე ხელშესახებად აირეკლება ხოლმე თანადროული ეპოქის ისტორიოგრაფიული ტენდენციები. ფრანგი ისტორიკოსი მარკ ფერო აღნიშნავდა: „ჩვენი წარმოდგენა საკუთარ თავსა და სხვა ხალხებზე მეტწილად დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ გვასწავლიდნენ ბავშვობაში ისტორიას“ (Феро 2010, 7), ამიტომაც ისტორიის სახელმძღვანელო არის ისტორიოგრაფიული წყარო, რომლითაც შესაძლებელია არა მხოლოდ ისტორიოგრაფიული ტენდენციებისა და ისტორიული ცნობიერების, არამედ კოლექტიური მეხსიერების ფენომენის შესწავლა. ამასთანავე ამ სახელმძღვანელოს სრულყოფილი შესწავლა ნათლად ცხადყოფს ქართველი კათოლიკე მოღვაწეების კიდევ ერთ დიდ დამსახურებას, რაც ქართულ ენაზე მსოფლიოს ისტორიის პირველი სახელმძღვანელოს გამოცემაში გამოიხატა.

ნაშრომისათვის მთავარ საისტორიო წყაროს წარმოადგენს სახელმძღვანელო, შესაბამისად, გამოყენებული გვაქვს ისტორიოგრაფიული კვლევა-ძიებისათვის დამახასიათებელი კვლევის მეთოდები. მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, ნაშრომი ეფუძნება ისტორიული შემეცნების მეთოდს. ნაშრომში დეტალურად არის განხილული სახელმძღვანელოს ყველა ნიუანსი და მასთან დაკავშირებული საკითხები

მონტობანის მონასტრის ისტორიიდან. მივმართეთ ჰერმენევტიკულ და დისკურსის ანალიზს.

XIX საუკუნის საქართველოში მსოფლიოს ისტორიის სწავლება, ცხადია, რუსულ ენაზე და რუსი ავტორების მიერ შედგენილი სახელმძღვანელოებით მიმდინარეობდა. XIX საუკუნის 60-იან წლებში სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსული „თერგდალეულები“ განსაკუთრებულად ცდილობდნენ ქართულენოვანი სახელმძღვანელოების გამოცემას. ამ საშურ საქმეში, სამართლიანად შეიძლება ითქვას, რომ „თერგდალეულებს“ გვერდით ამოუდგნენ ქართველი კათოლიკე მოღვაწეები.

გაზეთი „დროება“ 1880 წლის 15 ივლისის ნომერში მკითხველს ატყობინებდა, რომ საფრანგეთიდან „მოკლე ხანში მიიღებთან ქართულად დაბეჭდილნი“ წიგნები და მათ შეძენას მკითხველი მალე შეძლებდა (განცხადებანი 1880, 4). დასახელებულ წიგნებს შორის, რომელნიც მონტობანის მონასტრის ქართველ კათოლიკე ბერებს გამოუციათ, იყო მსოფლიოს ისტორიის სახელმძღვანელოც, სახელწოდებით – „მოკლე საყოვლიერო ისტორია ძველთა და ახალთა ნათესავთა დასაბამითგან სოფლისა ვიდრე დღევანდლამდე“. როგორც გამოვარკვით, სწორედ ეს წიგნი წარმოადგენს მსოფლიოს ისტორიის პირველ ქართულენოვან სახელმძღვანელოს. აღნიშნული სახელმძღვანელო 1877 წელს დაისტამბა მონტობანში „ენრიკო ფაბრის სტამბაში“. უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულმა ისტორიოგრაფიამ ეს წიგნი უსამართლოდ მიივიწყა და იგი ძალიან იშვიათად თუ გამოკრთებოდა ხოლმე, ისიც მხოლოდ დასახელების დონეზე. სამეცნიერო სივრცეში პირველად ეს სახელმძღვანელო მოხსენიებული აქვს ცნობილ ქართველ ისტორიკოსს, პროფესორ ილია ტაბალუას (ტაბალუა 1978, 163). ამ „უსამართლო მივიწყებამ“ ქართულ სამეცნიერო სივრცეში დაამკვიდრა მცდარი აზრი იმის შესახებ, თითქოს მსოფლიოს ისტორიის პირველი ქართულენოვანი სახელმძღვანელოს ავტორი დიმიტრი უზნაძე იყო (ბასილაძე 2013, 385-386; ბეროშვილი 2011, 12-13; კალანდაძე 2017, 214-249; კუტალაძე 2021, 68).

პროფესორი მანანა ჯავახიშვილი, ქალაქ ნანტის დიპლომატიური არქივის მონაცემებზე დაყრდნობით, წერს, რომ ქართველ კათოლიკე მამებს მონასტერი 1874 წელს დაუარსებიათ (ჯავახიშვილი 2009, 34). მონტობანის ქართველ კათოლიკეთა კონგრეგაცია ცნობილ ქართველ კათოლიკე მოღვაწეს, აბატ პეტრე ხარისჭირაშვილს დაუარსებია. მისი

მოღვაწეობა პირდაპირ ეხმიანებოდა და კავშირში იყო „თერგდალეულთა“ მამულიშვილურ საქმიანობასთან (ლაღანიძე 2016, 240-241). აბატი პეტრე ხარისტირაშვილი ჯერ კონსტანტინოპოლში აარსებს ქართველი კათოლიკე ბერების კონგრეგაციას, ხოლო შემდეგ გადადის მონტობანში. კონსტანტინოპოლსა და მონტობანში ქართველ კათოლიკეთა ძმობამ შეიძინა სასტამბო აპარატურა და მათ ქართულ ენაზე წიგნების თარგმნა, ქართულენოვანი სახელმძღვანელოების გამოცემა და მათი საქართველოში გამოგზავნა დაიწყო. მონტობანის მონასტრის ქართველი კათოლიკე მამები უმეტეს შემთხვევაში სრულიად უსასყიდლოდ ან მიზერული თანხის სანაცვლოდ საქმიანობდნენ. მათი დამოკიდებულება იმაშიც გამოვლინდა, რომ მონტობანის მონასტრის მიერ გამოცემულ არც ერთ წიგნს ავტორი მითითებული არ აქვს. ასეა ჩვენ მიერ განსახილველი სახელმძღვანელოს შემთხვევაშიც, ამიტომაც, სპეციალურად მოგვიხდა ყურადღების შეჩერება ავტორის შესაძლო ვინაობის საკითხზე.

სახელმძღვანელოს წინ უძღვის შესავალი სიტყვა, სადაც აღნიშნულია ის მიზეზები თუ გარემოებები, რომლებმაც უზიძგა ქართველ კათოლიკე ბერებს სახელმძღვანელო გამოცემა. შესავალი სიტყვა ცალკეც დაიბეჭდა ჟურნალ „ივერიის“ ფურცლებზე (სიტყვა წამკითხველისადმი 1879, I-XIV). „სიტყვა წამკითხველისადმი“ ერთგვარი საპროგრამო წერილია, რომელიც მონტობანში გამოცემულ ყველა წიგნს აქვს წამძღვარებული. ავტორი არც ამ შესავალ სიტყვას აქვს მითითებული, თუმცა, სავარაუდოა, რომ იგი თავად კონგრეგაციის დამაარსებელსა და ხელმძღვანელს, აბატ პეტრე ხარისტირაშვილს ეკუთვნის. წინასიტყვაობის ავტორად პეტრე ხარისტირაშვილს თვლის ცნობილი საზოგადო მოღვაწე ბაქარია ჭიჭინაძე (ჭიჭინაძე 1895, 72).

აბატი ხარისტირაშვილი წინასიტყვაობაში მრავალ საჭირობოროტო საკითხს სვამს. იგი აღნიშნავს, რომ ქართულენოვანი სახელმძღვანელოების არარსებობა სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენდა, რადგან სწავლება მშობლიურ ენაზე არ მიმდინარეობდა და ბევრი მოწაფე სრულყოფილი განათლების მიღმა რჩებოდა, ხოლო დაწყებით ქართულენოვან სკოლებში მასწავლებლები წუხილს გამოთქვამდნენ სახელმძღვანელოს უქონლობის გამო. სწორედ ამის გამო წერდა აბატი ხარისტირაშვილი: „აღაშენე და განამრავლე რამდენა-

თაც გინდა სკოლები, განაწესე იმათში რამდენათაც გინდა მეცნიერნი
 მასწავლებელნი. აღავსე სკოლები ბოვშებით, რა სარგებლობა წარმო-
 სდგება ამათგან, თუ რომ არ იქნებიან თანვე დასტამბული წიგნები უხ-
 ვად, რომლებზედაც შეიძლებოდეს გაკვეთილის მიცემა და სწავლება
 ყრმათა?“ (სიტყვა წამკითხველისადმი 1879, II). ეს ზემოთაღწერილი
 გარემოება, ფაქტობრივად, წარმოადგენს მიზეზს, რის გამოც ბერებმა
 სახელმძღვანელოს გამოცემის საქმეს მოჰკიდეს ხელი. მეორე, და არა
 ნაკლებ მნიშვნელოვანი, გარემოება სასულიერო პირისთვის იყო ის
 ფაქტორი, რომ ამითი ბერები თავიანთ მონაზვნურ ვალსაც იხდიდნენ
 უფლის წინაშე. წინასიტყვაობაში წამოჭრილია კიდევ ერთი მნიშვნე-
 ლოვანი საკითხი – სამეცნიერო ტერმინოლოგიასთან დაკავშირებით.
 აბატი პეტრე ხარისჭირაშვილი მიუთითებდა, რომ ქართულ ენაზე სა-
 მეცნიერო ლიტერატურის, პრაქტიკულად, არ არსებობის გამო სახელ-
 მძღვანელო სათანადო სამეცნიერო ტერმინოლოგიით ვერ გამართეს:
 „რადგან დღემდე არ იყვნენ ქართულს ენაზედ დაბეჭდილნი მეცნიე-
 რების სწავლისათვის საჭირო ხელთსამძღვანებელი წიგნები, რომლე-
 ბისაგანაც შესაძლებელი ყოფილიყო ზოგიერთი ტექნიკური ლექსის
 ამოკრეფა, ამისთვის ყოველი ღონისძიებით ვეცადეთ, რათა გვეპოვნა
 იმ ნაირი ლექსები, რომელნიც ყოფილიყვნენ ქართული ენის თვისე-
 ბისანი, და ზოგნიცა ვსთარგმნეთ ფრანციკულიდგან“ (სიტყვა წამკი-
 თხველისადმი 1879, X). ეს გარემოება ავტორთა დამსახურებას ერთი
 ორად ზრდის. წინასიტყვაობას მოსდევს ლოცვა, რომელშიც ღმერთის
 მიმართ გამოხატულია თხოვნა, განადიდოს „დიდი რუსეთი“ და „მისი
 კეთილი მთავარ მმართველი კავკასიის მხნე ნამესტნიკი, დიდი კნიაზი,
 უფალი მიხაილ ნიკოლოზის ძე“. სავარუდოა, რომ კათოლიკე ბერები,
 რომელთაც თავშესაფარი საფრანგეთში ჰპოვეს, დიდად აღტაცებული
 მთავარმმართველითა და რუსეთის იმპერიით ვერ იქნებოდნენ, თუმცა,
 დიდი ალბათობით, მათ ამით სურდათ, მოეპოვებინათ კავკასიის რუ-
 სული ადმინისტრაციის კეთილგანწყობა, რათა შემდგომში საქართვე-
 ლოში კავკასიის სასწავლო ოლქის მხრიდან სახელმძღვანელოს გა-
 მოცემა და მისი გამოყენება სასწავლო პროცესში არ შეფერხებულიყო.

სახელმძღვანელო რამდენიმე ვრცელი ნაწილისგან შედგება.
 პირველ ნაწილში მოკლედაა მოთხრობილი ძველი და ახალი აღთქმის

ისტორია, მეორე და მესამე ნაწილებში მსჯელობა უკვე ძველი ცივილიზაციების შესახებ მიმდინარეობს, მეოთხე ნაწილი შუა საუკუნეების ისტორიას შეეხება, მეხუთე ნაწილში ახალ ისტორიაზე საუბარი რეფორმაციით იწყება და XIX საუკუნის 70-იანი წლებით მთავრდება, მეექვსე ნაწილში სხვადასხვა ევროპული ქვეყნის ისტორიაა მოკლედ მოთხრობილი, ხოლო მეშვიდე ნაწილი მთლიანად საქართველოს ისტორიის ეხება. წიგნი ისტორიის საგნის განმარტებით იწყება, სადაც მითითებულია, რომ „ისტორია არის აღწერა წარსული საქმეებისა“ (მოკლე საყოვლიერო ისტორია... 1877, 160). ისტორიის საგნის ამგვარი დეფინიცია და მხოლოდ აღწერაზე აქცენტირება შემთხვევითი არ არის, იგი ეხმიანება იმ დროის ევროპაში გაბატონებულ „ფაქტის კულტს“ და რანკესეულ პრინციპს, რომლის მიხედვითაც, ისტორიის წერის უმთავრეს პრინციპს წარმოადგენს, „უბრალოდ აჩვენოს, რა მოხდა სინამდვილეში“ (გურევიჩი 2018, 6). ამასთანავე ავტორი აქცენტს აკეთებს ისტორიის დიდაქტიკურ მნიშვნელობაზე და წერს: „აღსასრული ისტორიისა არის ის, რათა გაგვხადოს ჩვენ სათნოებიან და გამოცდილ კაცათ, და ამით შეგვეძლოს ჩვენ კარგი და კეთილი საქმეების ქმნა და აცილება თავიდან იმ შეცდომილებათა, რომელნიც ადრე სხვებს მოსვლიათ (მოკლე საყოვლიერო ისტორია... 1877, 160). გვსურს, განსაკუთრებული ყურადღება გავამახვილოთ სახელმძღვანელოში მოყვანილ ერთ მოსაზრებაზე, რომელიც მითრიდატე VI ევპატორის წარმომავლობას შეეხება. სახელმძღვანელოში კონკრეტული არგუმენტაცია მოხმობილი არ არის, უბრალოდ აღნიშნულია, რომ მითრიდატე ევპატორი „იყო ქართველი მესხი“ (მოკლე საყოვლიერო ისტორია... 1877, 281). ჩვენი დაკვირვებით, ავტორი იმეორებს ისტორიკოს სულხან ბარათაშვილის მოსაზრებას მითრიდატეს შესაძლო ქართული წარმოშობის შესახებ. რამდენადაც გამოვარკვით, სულხან ბარათაშვილი იყო პირველი ქართველი ისტორიკოსი, რომელმაც გაზეთ „Кавказ“-ში დაბეჭდილ სტატიებში წამოაყენა მითრიდატეს ქართული წარმომავლობის ვერსია (Баратов 1861a, 291-292; Баратов 1861b, 578) როგორც ჩანს, ავტორმა, სწორედ, სულხან ბარათაშვილის მოსაზრება გაიზიარა. ეს პასაჟი, ჩვენი აზრით, საინტერესოდ აირეკლავს იმდროინდელი ქართული საზოგადოების განწყობას. მზარდი ცარიტული რეაქციის ფონზე, ქართველი ავტო-

რების მიერ ძველი ისტორიის გამორჩეული პიროვნების „ქართველად გამოცხადება“ გამოცხადებული უნდა იყოს ქართული ნაციონალიზმის აღმავლობისა, რომელიც სწორედ XIX საუკუნის მეორე ნახევარში იბადება და ვითარდება.

როგორც ზემოთ არა ერთხელ აღვნიშნეთ, მონტობანში გამოცემულ მსოფლიოს ისტორიის პირველ სახელმძღვანელოს ავტორი მითითებული არ აქვს. გამოვთქვამთ ძალზე ფრთხილ ვარაუდს, რომ სახელმძღვანელოს ავტორი, შესაძლოა, იყოს ასევე კათოლიკე მოძღვარი ივანე გვარამაძე. ავტორის შესაძლო ვინაობის დასადგენად მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა ცნობილი ქართველი ისტორიკოსი და საზოგადო მოღვაწე ზაქარია ჭიჭინაძე. იგი თავის წიგნში, „აბათი პეტრე ხარისჭირაშვილი“, მიუთითებს, რომ ევროპაში გადასახლების შემდეგ „...იტალიაში, ფრანციაში და ოსმალეთში დაარსებულ ქართულ სტამბებში დაბეჭდა შემდეგი წიგნები, ზოგი თავისი ნაშრომი და ზოგიც კათოლიკე მოძღვრის ივანე გვარამაძის და ივანე მამულოვის“ (ჭიჭინაძე 1895, 66). დასახელებულ პირთაგან ისტორიკოსი იყო ივანე გვარამაძე, რომელსაც არა ერთი სტატია აქვს მიძღვნილი საქართველოსა და მსოფლიოს ისტორიის საკითხებისადმი. ივანე გვარამაძე სტატიებს „ვინმე მესხის“ ფსევდონიმით აქვეყნებდა. სწორედ ამ სტატიების გაცნობის შემდეგ გაგვიჩნდა მოსაზრება, რომ სახელმძღვანელოს ავტორი ივანე გვარამაძე უნდა იყოს, რადგან სახელმძღვანელოსა და სტატი-აში გამოთქმული მოსაზრებანი ხშირად ემთხვეოდა ხოლმე ერთმანეთს. მაგალითად, სახელმძღვანელოში ვკითხულობთ ასეთ რამეს: „ივერიის ძველს მმართველებს ეწოდებოდათ მამასახლისი, რომელთაც ჰქონდათ მეფის შეძლება და დიდი გავლენა მრთელს ივერიასა ზედა, ვიდრე დიდ ალექსანდრე მაკედონელამდე, რომელი მოვიდა საქართველოშიდ, განაწესა მაგიერ მმართველად აზონი, ნათესავი თვისი“ (მოკლე საყოვლიერო ისტორია 1877, 433-434). იგივე წერია ივანე გვარამაძის მიერ ვინმე მესხის ფსევდონიმით გამოქვეყნებულ სტატიაში: „ალექსანდრე მაკედონელი იყო ჩვენში თუ არა?“ (გვარამაძე 1894a, 2-3; გვარამაძე 1894b, 1-2). საინტერესო ცნობები მოვიძიეთ ზაქარია ჭიჭინაძის კიდევ ერთ წიგნში, რომელიც 1904 წელსაა გამოცემული და ივანე გვარამაძეს ეხება. თავის ნაშრომში ზაქარია ჭიჭინაძე

ჩამოთვლის ივანე გვარამაძის მიერ დაწერილ და ნათარგმნ წიგნებს. თუმცა მათში „მოკლე საყოვლიერო ისტორიას...“ არ ახსენებს, მაგრამ იქვე დასძენს: „ჩვენ აქ მოვიხსენეთ მარტო ის წიგნები და წერილები, რომლებიც ჩვენ ვიცით, ან გვინახავს და ან წავგიკითხავს, ბევრი რამ წერილების-კი ჩვენ არ ვიცით და არც გვინახავს. უმეტესი ნაწილი წიგნებისა და წერილების შეიძლება თვით ივ. გვარამაძესაც არ ახსოვს...“ (ჭიჭინაძე 1904, 32). ვინც არ უნდა იყოს სახელმძღვანელოს ავტორი, აშკარაა, რომ მან შესანიშნავად იცის ძველი ქვეყნების ისტორია, შუა და ახალი საუკუნეების ისტორია, იგნობს ბერძნულსა და ლათინურ წყაროებს. აღსანიშნავია, რომ ივანე გვარამაძეს, სწორედ, ასე ახასიათებს ზაქარია ჭიჭინაძე (ჭიჭინაძე 1904, 20). ამრიგად, ამ პატარა მინიშნებების საფუძველზე გამოვთქვამთ ვარაუდს, რომ სახელმძღვანელოს ავტორი ივანე გვარამაძე უნდა იყოს, თუმცა არ გამოვრიცხავთ იმასაც, რომ პეტრე ხარისჭირაშვილსა და ივანე გვარამაძეს ეს სახელმძღვანელო ერთობლივად დაეწერათ.

მონტობანის მონასტრის ბერების მიერ მსოფლიოს ისტორიის სახელმძღვანელოს გამოცემა მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო, თუმცა, რიგი მიზეზების გამო, ამ სახელმძღვანელომ ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში თავი ვერ დაიმკვიდრა. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზი სახელმძღვანელოში გამოყენებული წერის არქაული სტილი იყო. ამ დროს კი ჩვენში ე. წ. „ენის რეფორმა“ უკვე განხორციელებულია. საინტერესოა კათოლიკე მოძღვრის – ათანასე ნასყიდაშვილის მიერ ზაქარია ჭიჭინაძისადმი მიწერილი წერილი, სადაც წერილის ავტორი აღნიშნავს: „ძმაო ზაქარია! პ. ხარისჭირაშვილს აპოპლექსმა დაჰკრა, ეხლა ევროპაში წავიდა, ჩვენი წიგნების ბეჭდვა იმიტომ შევაჩერეთ, რადგანაც საქართველოში ენის სტილი დაგვიწუნეს“ (ჭიჭინაძე 1895, 71). კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზი ის იყო, რომ საფრანგეთში მოღვაწე ქართველ კათოლიკე ბერებს არ ჰქონდათ იმდენი შეძლება, რომ საკმარისი ოდენობის წიგნი დაებეჭდათ და შემდეგ გამოეგზავნათ კიდევ საქართველოში. აქვე უნდა ითქვას შემდეგი გარემოების შესახებ: ეს სახელმძღვანელო მართალია 1877 წელს დაისტამბა, თუმცა ქართულ ბაზარზე დაახლოებით 1880 წლისთვის გამოჩნდა, სწორედ

ამ დროს, 1880 წლის 29 მარტს, საფრანგეთში გამოიცა დეკრეტი, რომელსაც ხელს აწერდნენ საფრანგეთის III რესპუბლიკის პრეზიდენტი ჟიულ გრევი, შინაგან საქმეთა და კულტურის მინისტრი ლეფერი და იუსტიციის მინისტრი გაზო. დეკრეტის მიხედვით, საფრანგეთში მოქმედ ყველა კონგრეგაციასა და რელიგიურ გაერთიანებას სამი თვის ვადაში უნდა წარედგინა დოკუმენტაცია დეპარტამენტის პრეფექტთან და შინაგან საქმეთა სამინისტროში, სადაც ასახული იქნებოდა მათი საქმიანობის მიზანი, მოტივაცია და ის ფაქტორები, რომელთა გამოც კონგრეგაციის საქმიანობა საჭირო იქნებოდა საფრანგეთისათვის. მონტოანის ქართველმა კათოლიკე ბერებმა ამგვარი დოკუმენტაცია არც ერთ უწყებაში არ წარადგინეს (ჯავახიშვილი 2009, 35-37), შესაბამისად, სამი თვის თავზე შინაგან საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენლებმა, დეკრეტის საფუძველზე, სავანე დახურეს. მდგომარეობა კიდევ უფრო მეტად გაართულა იმ გარემოებამ, რომ ქართველმა ბერებმა დეკრეტის აღსრულების დღეს ქალაქის რეაქციული პარტია და მათხოვრები შემოიკრიბეს თავიანთი ცოლ-შვილით. ბერებმა შემოკრებილ ხალხთან ერთად გამართეს მანიფესტაცია რესპუბლიკური მთავრობის წინააღმდეგ შეძახილებით: „გაუმარჯოს მეფეს!“, ხოლო დეკრეტის აღსასრულებლად მისულ ხელისუფლების წარმომადგენლებსა და პოლიციელებს ქვები დაუშინეს (ჯავახიშვილი 2009, 38-39). ამის შემდეგ საფრანგეთის ხელისუფლება კატეგორიულად დადგა უარზე, კონგრეგაციისათვის საქმიანობის უფლება მიენიჭებინა. ქართველთა მონასტერს საქმიანობის უფლება მხოლოდ 1896 წელს მისცეს, თუმცა მისი შემდგომი საქმიანობა ძალიან უფერულად გამოიყურება. ამრიგად, დახურული კონგრეგაცია, ცხადია, სახელმძღვანელოების ბეჭდვასაც ვერ განაგრძობდა. სწორედ ამ მიზეზთა ერთობლიობის გამო მსოფლიოს ისტორიის პირველმა ქართულმა სახელმძღვანელომ XIX საუკუნის მიწურულის საგანმანათლებლო სისტემაში, ყოველ შემთხვევაში, იმ დაწყებით სკოლებში მაინც, სადაც სწავლება ქართულ ენაზე მიმდინარეობდა, თავი ვერ დაიმკვიდრა.

კიდევ ერთხელ აღვნიშნავთ, რომ ჩვენ მიერ განხილული სახელმძღვანელოს მნიშვნელობა საკმაოდ დიდია, რად ღირს თუნდაც ის

გარემოება, რომ ქართველი კათოლიკე ბერების მიერ გამოცემული ეს წიგნი ამგვარი ლიტერატურის შექმნის პირველი მცდელობაა ქართულ ენაზე, რაც, ცხადია, ხარვეზებისა და შეცდომებისგან თავისუფალი არ ყოფილა. ასე უყურებდა საკითხს ამ საქმის ინიციატორი და წამომწყები პეტრე ხარისჭირაშვილი და მკითხველსაც ჰპირდებოდა, რომ შემდეგ გამოცემებში სახელმძღვანელოებს უფრო დახვეწდნენ (სიტყვა წამკითხველისადმი 1879, IX). ამ წიგნის გამოცემას იმ დროინდელი საზოგადოებაც დიდი ინტერესით შეხვდა და მათაც ისეთივე პოზიცია ჰქონდათ დაკავებული, როგორიც პეტრე ხარისჭირაშვილს. სამართლიანად შენიშნავდა გაზეთი „დროება“: „...რაც უნდა ნაკლულევანება ჰქონდეს ამ წიგნს, უეჭველია დიდად სასარგებლო იქნება, რადგან ეს პირველი ამგვარი შრომაა. საზოგადოდ უნდა ვსთქვათ, რომ დიდი მადლობისა და თანაგრძნობის ღირსნი არიან ეს სამზღვარ-გარეთ მოღვაწენი ქართველი კათოლიკე პატრები, რომელნიც ცოტას შეძლებით ბევრს აკეთებენ. საუბედუროთ, ჩვენში ხშირად ბევრის შეძლებითაც ცოტასაც კი არ აკეთებენ“ (ახალი ამბები, დროება 1880, 1).

დასკვნის სახით, შეიძლება ითქვას, რომ XIX საუკუნეში, მძაფრი რუსიფიკატორული პოლიტიკის პირობებში, მსოფლიოს ისტორიის ქართულენოვანი სახელმძღვანელოს შექმნა საქართველოში ვერ მოხერხდა. სწორედ ამიტომაც შემთხვევითი არ ყოფილა ის გარემოება, რომ მსოფლიოს ისტორიის პირველი ქართულენოვანი სახელმძღვანელო საქართველოს საზღვრებს გარეთ, საფრანგეთში, მოღვაწე ქართველმა კათოლიკე ბერებმა შეადგინეს. მონტობანში გამოცემული წიგნი წარმოადგენდა მსოფლიოს ისტორიის პირველ ქართულ სახელმძღვანელოს, თუმცა მთელი რიგი მიზეზების გამო ამ სახელმძღვანელომ ვერ შეძლო, თავი დაემკვიდრებინა ქართულ საგანმანათლებლო სისტემაში. აღნიშნულმა წიგნმა უნდა დაიბრუნოს თავისი სათანადო ადგილი ქართულ ისტორიოგრაფიაში, ხოლო ქართველი კათოლიკე სასულიერო პირების მრავალ დამსახურებას საქართველოს წინაშე უნდა დაემატოს კიდევ ერთი – ისტორიის პირველი ქართულენოვანი სახელმძღვანელოს შედგენა და გამოცემა.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ახალი ამბები. 1880. დროება, ნოემბერი 20.
Akhal ambebi. 1880. noemberi 20.
- Баратов Сулхан. 1861a. Вопрос о происхождении Митридата Великого. Кавказ.
- Баратов Сулхан. 1861b. „Дополнение к вопросу о происхождении Митридата Великого“. Кавказ.
- ბასილაძე ნოდარ. 2013. ქართული პედაგოგიკის ისტორია. ბათუმი. გამომცემლობა ლაზარე.
Basiladze nodar. 2013. Kartuli p'edagogik'is ist'oria. Batumi. Gamomtsemloba lazare.
- ბეროშვილი შურთხია. 2011. მსოფლიო ისტორიის პირველი ქართული სახელმძღვანელოს ავტორი. თბილისის უნივერსიტეტი.
Beroshvili shurtkhia. 2011. msoplio ist'oriis p'irveli kartuli sakhelmdzhvanelos avt'ori. Tbilisis universit'et'i.
- Феро Марк. 2010. Как рассказывают историю детям в разных странах мира. перевод с французского Е.И. Лебедевой. Москва. Книжный Клуб 36.6.
- განცხადებანი. 1880. დროება. ივლისი 15.,
Gantskhadebani. 1880. Droebea, ivlisi 15.,
- გვარამაძე ივანე. 1894a. ალექსანდრე მაკედონელი ყოფილა ჩვენში თუ არა? (დასაწყისი) ივერია.
Gvaramadze ivane. 1894a. aleksandre mak'edoneli q'opila chvenshi tu ara?. (dasats'q'isi) iveria.
- გვარამაძე ივანე. 1894. ალექსანდრე მაკედონელი ყოფილა ჩვენში თუ არა? (დასასრული) ივერია.
Gvaramadze ivane. 1894b. aleksandre mak'edoneli q'opila chvenshi tu ara?. (dasasruli) iveria.
- გურევიჩი არონ. 2018. რა არის ისტორიული ფაქტი? რუსულიდან თარგმნა ნათელა ვაჩნაძემ. თბილისი. ნეკერი.
Gurevichi aron. 2018. Ra aris ist'oriuli pakt'i? Rusulidan targmna natela vachnadzem. Tbilisi. Nek'eri.
- კალანდაძე მერაბ. 2017. სუვერენულ საქართველოს რესპუბლიკაში 1918-1921 წლებში გამოსული მსოფლიო ისტორიის პირველი ეროვნული სასკოლო სახელმძღვანელოები. ანალები, მთ. რედ. მუსხელიშვილი, 214-249. თბილისი: უნივერსალი.
K'alandadze merab. 2017. Suverenul sakartvelos resp'ublik'ashi 1918-1921 ts'lebshi gamosuli msoplio ist'oriis p'irveli erovnuli sask'olo sakhelmdzhvaneloebi. Analebi, mt. Red. Muskhelishvili, 214-249. Tbilisi: universali.
- კუტალაძე თამარ. 2021. რომაული სამყარო ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ისტორიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

წარმოდგენილი დისერტაცია. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

K'ut'aladze tamar. 2021. Romauli samq'aro kartul ist'origrapiashi. Ist'oriis dokt'oris ak'ademiuri khariskhis mosap'oveblad ts'armodgenili disert'atsia. Batumis shota rustavelis sakhelobis sakhelmts'ipo universit'et'i.

- მოკლე საყოვლიერო ისტორია ძველთა და ახალთა ნათესავთა დასაბამითგან სოფლისა ვიდრე დღევანდლამდე. 1877. მონთობანი. ენრიკო ფაბრის სტამბა.

Mok'le saq'ovliero ist'oria dzvelta da akhalta natesavta dasabamitgan sop-lisa vidre dghevandlamde. 1877. Montobani. Enrik'o fabis st'amba.

- სიტყვა წამკითხველისადმი. ივერია, №5-6, I-XIV.
Sit'q'va ts'amk'itkhvelisadmi. Iveria, №5-6, I-XIV.
- ტაბალუა ილია. 1978. ქართული კულტურის კერები საფრანგეთში XIX საუკუნის მეორე ნახევარში. მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია №1, 160-176.
T'abaghua ilia. 1978. kartuli k'ult'uris k'erebi saprangetshi XIX sauk'unis me-ore nakhevarsh". Matsne, enisa da lit'erat'uris seria №1, 160-176.
- ლაღანიძე მერაბ. 2016. პეტრე ხარისტირაშვილი ცხოვრება და ღვაწლი. ლიტერატურული ძიებანი XXXVII, 238-243.
Ghaghanidze merab. 2016. „p'et're kharisch'irashvili tskhovreba da ghvats'li“. Lit'erat'uruli dziebani XXXVII, 238-243.
- ჭიჭინაძე ზაქარია. 1895. აბათი პეტრე ხარისტირაშვილი. ტფილისი. სტამბა მ. შარაძისა და ამხანაგობისა.
Ch'ich'inadze zakaria. 1895. Abat'i p'et're kharisch'irashvili. T'pilis. St'amba m. Sharadzisa da amkhanagobisa.
- ჭიჭინაძე ზაქარია. 1904. ქართველ კათოლიკე მოღვაწე ივანე გვარამაძე (ვინმე მესხი). ტფილისი. გრ. ნ. დიასამიძის სტამბა.
Ch'ich'inadze zakaria. 1904. Kartvel k'atolik'e moghvats'e ivane gvaramadze (vinme meskhi). T'pilis. Gr. N. Diasamidzis st'amba.
- ჯავახიშვილი მანანა. 2009. მონთობანის ქართველ კათოლიკეთა სავანე. თბილისი.
Javakhishvili manana. 2009. Mont'obanis kartvel k'atolik'eta savane. Tbilisi.

Zaza Karchava

Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology

Researcher at the Department of Ancient History,

MA in Classical Studies from TSU,

Doctoral student at the Faculty of Humanities

The First Georgian Textbook of World History and the Georgian Catholic Congregation of Montauban

This report examines the first Georgian textbook of world history, published by Georgian Catholic monks at the Montauban monastery in France in 1877. Georgian historiography has unjustly overlooked this work, and no scholar in the Georgian academic community has previously attempted to study this pioneering textbook. The present work represents the first comprehensive examination of this subject.

The textbook serves as the primary historical source for this report; therefore, we have employed research methods typical of historiographical studies. Methodologically, the report is grounded in historical cognition. All aspects of the manual and related issues concerning the history of the Montauban monastery are discussed in detail. We utilized hermeneutic and discourse analysis to identify the cultural and historical context in which this textbook was written. Significant research was required to determine the author's identity.

The report explains the motivations that prompted the Montauban monastery monks to publish this textbook, as well as the circumstances that prevented it from becoming established in the educational system of the late 19th century. The significance of the 1877 Montauban textbook is considerable, particularly given that this work by Georgian Catholic monks represents the first attempt to create such literature in the Georgian language, though it was not without flaws.

While the study of textbooks is well-established in Western historiography, interest in this field has only recently emerged in Georgian academic circles. Textbook studies are important because they most tangibly reflect both the historiographic trends of their contemporary era and the historical context in which they were produced. A comprehensive study of this textbook clearly reveals another significant contribution of Georgian Catholic figures: the publication of the first Georgian textbook of world history.